DE GETEKENDE MENS

Analyse van Riekus Waskowski's

Tant pis pour le clown

Alle Pieron

Ooteboe Unltd
Leeuwarden
2023

Cada canción

Cada canción
es un remanso
del amor.

Elk liedje

Elk liedje
is een restant
van liefde.

R. Garcia Lorca

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING

ANALYSE

De gedichten

1 Rotterdam
2 Panta rhei
3 Uitvaart
4 Das alte Königsberg 1-2
5 Salt peanuts
6 Archeoloog
7 Sans teeth, sans eyes...
8 Park
9 Feest 1-2
10 Cecilia
11 Geschiedenis
12 Essay
13 Hommage aan Gerard Diels
14 Gospelsong
15 Na het concilie
16 Alleen de mens
17 Canto 1-3
18 Calcutta 1-4

EXEGESE EN INTERPRETATIE

Tweeërlei zotheid
Tijd is vloeibaar
Existentie
Geschiedenis
Troost

AFSLUITING

BIJLAGE

1 De anatomische les
2 Social climbing
3 Das alte Königsberg 3
4 Das alte Königsberg 4
5 Not wisely, but too well

INLEIDING

Dichten is net als koken: je pleurt maar wat in de pan als je koken kan.

uit: Aars Poëtica

Tant pis pour le clown[a]

Hij is precies een man uit een mopje. Hij moet bijv. vluchten, bekijkt dan de globe en vraagt: 'Heeft u geen andere bol?'

Adonai![b] *Of ook wel klopt hij 's nachts op mijn deur en wil weten wat soixante-neuf in het frans is.*

Ik ben alleen in de kamer - hij kijkt mij aan in de spiegel. Ik zie hem niet zo zitten.

Het is een kenmerk van een spiegel dat je jezelf er in kunt zien, er is sprake van een identiteit tussen de kijker en zijn spiegelbeeld. Voor de dichter geldt dit niet, in de spiegel ziet de ik-persoon een ander ('hem').[c]
De dichter mag hem niet erg graag: hij maakt zichzelf belachelijk omdat hij voortdurend de verkeerde vragen stelt, erger nog, hij is jammer genoeg precies de man uit een grapje om wie wordt gelachen, hij is een clown.[d]

---

[a] *Jammer voor de clown.*

[b] *Adonai* (Hebreeuws): bij ons de uitroep *mijn god!, Jezus!*

[c] Technisch: een dissociatieve identiteitsstoornis.

[d] Nog ingewikkelder wordt de situatie als je de tekst letterlijk neemt en stelt dat de ander *niet vanuit* de spiegel de ik-persoon observeert, maar dat hij er juist voor zit. De ik-persoon -*in* de spiegel- wordt door de ander bekeken en als een clown gezien.

.

Al met al een verwarrende en in de kern psychotische manier van denken. Dit beheerst een aantal gedichten, maar dan alleen in een zachte, dromerige context, waarbij slaap en werkelijkheid, heden en verleden door elkaar heen kunnen lopen en de dichter in een roes de weg kwijt raakt.

De dichter kan -dat is waar- soms erg grappig zijn. Toch is er uiteindelijk in de gedichten geen plaats voor een grappenmaker en komiek. Integendeel, zijn de gedichten vaak ironisch, nuchter en afstandelijk, zelfs als er meer existentiële vragen aan de orde komen.

Van zelfspot getuigt de beschrijving van zichzelf als een dichter die zich ook een plaats binnen de literaire wereld heeft weten te veroveren:

Uit onze advertentie

(Voor Simon V.)

Vrienden, (veiligheidshalve zal ik jullie namen
maar niet noemen) ook al heb ik Armando nog nooit
viool horen spelen of Jan Cremer zien huilen: ik
zeg jullie dat ik nu volledig bekeerd ben.

Ook ik ben eigenlijk zeer interessant. Ik ben
een studieobject voor sociologen, maatschappelijk
werkers, opvoeders, reclasseerders, technici,
hogere ambtenaren, jeugdleiders, psychiaters,
advocaten, magistraten en theologen…

So bring it on home to me! Ad. f 5,- per klontje
desnoods... Ook ik ben een alomvattend ik, ik, ik.
Mijn ik (biologisch, sociologisch, psychologisch,
genetisch, theologisch, filosofisch, fysiologisch
en natuurwetenschappelijk) is nu al reeds dikker
dan een onverbiddelijke bestseller.

Het valt op dat de taal in de bundel niet die des dichters is, of deze nu Nijhoff, Hanlo of Faverij heet. Alleen de bladindeling moet je doen geloven dat het om een gedicht gaat. Toch geeft juist deze -modernistische- stijl een gedicht vaak grote dichterlijke kracht:

Blue Monk

Een vrij kalm muziekje (Riverside, RLP 12-312)[a]
-maar God hoort hem brommen.

In veel gedichten worden archeologische, historische, mythologische, bijbelse, theologische, filosofische en/of literaire thema's verwerkt.[b, c] Dit maakt de gedichten in eerste instantie moeilijk te begrijpen, het zijn een soort van intellectuele puzzels.[d]
Bovendien spelen de gedichten zich aantal keren af in de sfeer tussen droom en werkelijkheid,[e] waarbinnen vertelling en taal hun eigen weg kunnen gaan.

---

[a] *Blue deep groove* riverside *label,* 1960. Plaat met de titel *Thelonious Alone In San Francisco.* Van deze LP het nummer *Blue Monk*. Een integrale opname ervan staat onder de titel *Blue Monk* (1954) op YouTube.

[b] '→' verwijst naar de Bijlage.

[c] Op maatschappelijk gebied heeft de dichter trouwens zo zijn bedenkingen, zo heeft hij weinig op met de hersenloze ontwikkelingen binnen het socialisme van zijn tijd. In dit verband noemt hij de VARA (→ *De anatomische les*) en de pogingen van arbeiders om aansluiting te krijgen bij de burgerij (→ *Social climbing*).

[d] Puur anekdotisch zijn de gedichten over de eerste maagoperatie (→ *Das alte Königsberg 3*) en over de marteling en dood van een zekere Joh. Wegner. De laatste gebeurtenis wordt trouwens gekoppeld aan de uitspraak *Right is not unlimited, but is limited by the laws,* een wat zinloze bewering, omdat de discussie wordt verplaatst naar de vraag wat *right* is (→ *Das alte Königsberg 4*).

[e] Eenmaal gaat de dichter in op de verhouding/vermenging van wat er in werkelijkheid gebeurt en dat wat er zich op het toneel afspeelt (→ *Not wisely, but too well**).***

Muziek, tenslotte, begeleidt op een suggestieve wijze veel gedichten of het nu om jazz, gospel of Bach gaat.

ANALYSE

De gedichten

1

Rotterdam

Alleen Erasmus, een mangaanbronzen standbeeld,[a]
dat een blad omslaat op alle hele uren,

lovend de zotten, de dwazen, de narren, de malle
moertjes en stomme vaders,

lovend de morsige, gebogen, ellendige, rimpelige,
kaalhoofdige, tandeloze, godgeleerde grijsaards,

zijn collega's, die zich afvroegen, in alle ernst,
in prismapockets met plastic omslag,[b]

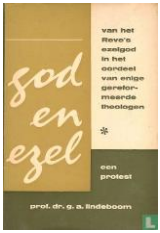
of God de gestalte van een vrouw kon aannemen, van
een duivel, een ezel, een pompoen of een keisteen.

Want, zeiden zij, hoe moet een pompoen gepreekt
hebben en hoe wonderen verricht?[c]

---

[a] Standbeeld van Hendrick de Keyser uit 1622.

[b]

[c] Aanhaling uit *Lof der Zotheid*, hoofdstuk LIII.

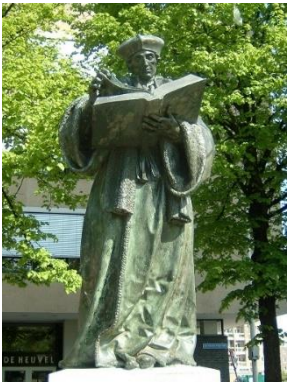
En hoe had hij moeten worden gekruisigd? Gij... gij...
hoe zal ik U anders noemen dan: grote zotten?

29 mei 1527 schrijft hij dan aan Nicolaas Cannius,[a]
Erasmus de grote putropolitaan,

die in Frankrijk woonde, in Italië bij de mensen,
tenslotte in Bazel waar hij stierf:

'Gij moet volgens mij geen kosten maken
om Holland terug te zien...' [b]

Analyse

Zot zijn bij Erasmus *de armen van geest*,[c] zij die het leven nemen zoals het is, in al zijn eenvoud, met al zijn goede en kwade kanten, met al zijn hebbelijkheden en onhebbelijkheden. Zij zijn het licht van de wereld, hoe gek dat ook moge klinken.

Maar goed, Erasmus weet ook dat de echte zotten de wereld juist te serieus nemen, zoals vorsten, kerkelijke hoogwaardigheidsbeklederes en theologen, dit met al

[a] Nicolaas Cannius (1504-1555) stond in dienst van (en was bevriend met) Erasmus. Hij schreef Griekse teksten af, promoveerde te Leuven in de theologie, was priester in Amsterdam en pastoor in Spaarnwoude. Hij geldt als een fel tegenstander van de Reformatie (NNBW, blz. 170/Internet).

[b] Het 'gij' is in meer algemene zin bedoeld. Cannius woont op dat moment alweer in Holland.

[c] Matth. 5.3 & 14. De keuze van deze Bijbelcitaten geeft een interpretatie van de tekst, dit geheel in de sfeer van *Lof der Zotheid.*

hun pandoer en gestoorde fratsen. Zij zijn als de Farizeeërs, *schijnheiligen, huichelaars*.[a]

Dit betekent niet dat iedere wijsheid ontbreekt. Het standbeeld geeft het al aan: Erasmus, de geleerde die daar staat midden in het turbulente (en daarmee dolgedraaide) Rotterdam en die volgens de dichter in alle rust en met de regelmaat van de klok de bladzijden van zijn boek omslaat. Zotter kan een gedichtenbundel niet beginnen.[b]

Al met al draait het in het gedicht om Rotterdam, de geboortestad van Erasmus, hoewel deze zelf de (Rot)stad[c] en het land waarin ze ligt, weinig hoog heeft. En hij kan het als Rotterdammer én als kosmopoliet weten.

Maar hoe dan ook, het standbeeld staat er dan toch maar.

---

[a] *Zij zijn huichelaars, want zij eten de huizen van de weduwen op, terwijl zij voor de schijn lange gebeden uitspreken* (Matth. 23).

[b] *Zot* kan ook worden gebruikt in de betekenis van grappig/doldwaas en van dwaas/gestoord.

[c] Een putropolitaan is een inwoner van Putropolis, van Rotdorp, Stinkstad. In het Latijns betekent *puter* 'verrot' en het werkwoord *puteo* 'stinken, muf rieken.'
Rotte in de naam Rotterdam wordt hier dus niet opgevat als de riviernaam Rotte, maar verwijst letterlijk naar rot, verrot. Guus Middag, *Onze Taal,* 82, 2013.

De analyse is beperkt, omdat het middenstuk pas via een directe verwijzing naar *Lof der Zotheid* kan worden uitgelegd.[a] Dat zou onbegonnen werk zijn en bovendien weinig toevoegen aan de woorden van de dichter, inclusief diens eigen ironische interpretatie.

[a] Voor een uitgebreide inleiding en samenvatting van Erasmus' werk: Wikipedia/Lof der Zotheid.

2

Panta rhei

Zoals laatst toen ik had gedroomd
dat ik duizend jaar eerder leefde.

Ik werd heel langzaam wakker en
van ver weg kwamen de stemmen van

Ko van Dijk en Hans Croiset,[a] *luid*
weerkaatsend door het slot van Mathilde

van Toscane (de plaats heet Canossa),
waarvoor wij 3 dagen hadden gebivakkeerd.

Beneden in de slotkapel celebreerde
Gregorius VII een dankmis.

Moeizaam probeerde ik tot klaarheid
te komen. Waar was ik? Sliep ik nog?

Was mijn ontwaken duizend jaar later
alleen maar een droom?

Naast mijn matras op de stenen vloer
lagen mijn maliënkolder en mijn degen.

Buiten nog steeds de sneeuw.

Analyse

Panta rhei: alles stroomt, er is geen enkele vastheid, ook niet in het denken.[b]

---

[a] Beiden acteur.

[b] Herakleitos vs Parmenides (‘Denken is Zijn’) en Descartes (‘Cogito ergo sum’).

Zo gaan slaap, droom en werkelijkheid in elkaar over. Je kunt, als je wakker wordt, niet weten waar je nu bent. Je hoort vaag stemmen[a] en een gebed vanuit een slot ver weg in het verleden, je ziet naast je bed je uitrusting uit die tijd nog liggen.

Op de achtergrond schemert de vernedering van de Duitse koning Hendrik IV door paus Gregorius VII (1077). Deze laatste verbleef bij Mathilde van Toscane in Canossa en liet Hendrik drie dagen in de sneeuw doorbrengen -in boetekleed en op blote voeten-, voordat hij hem -met tegenzin- vergiffenis gaf en de ban ophief die hij over hem had uitgesproken. Daarom die dankmis.

En zo kan je soms wakker worden als in twee werelden.[b] Boeiend, maar niets bijzonders. Met wel de vraag of er nu werkelijk buiten sneeuw ligt.

---

[a] Prachtig toch, die weerkaatsende stemmen van Ko van Dijk en Hans Croiset daar in dat slot, in die tijd.

[b] In dit verband wordt er elders -door de auteur- verwezen naar een befaamd gedicht van Chuang-Tzu (369-286 v. Chr.) over de droom van een vlinder:

Tchang-Tzoe, in droom, dacht zich een vlinder.
Wat ben ik, vroeg Tchang-Tzoe bij 't dagen:
Tchang-Tzoe die droomt: ik ben een vlinder,
Een vlinder die droomt: ik ben Tchang-Tzoe?

Met als bron de inspirerende kracht van wijn:

Twee teugen en 'k dring door tot de grote Tau.
Een hele kruik: 'k ben met de Kosmos één.
Al die dingen die ik gewaar word in wijnroes
Blijven verborgen voor hen die nooit zijn beschonken.

Vertaling Luc Delafortrie

3

Uitvaart

De Here had deze keer weer eens genomen en
met grote droefenis hadden wij kennisgegeven
en vertrokken wij om 2 uur van het sterfhuis.

In de eerste volgauto's zwijgend de mannen:
iets van aartsvaders hadden ze - hoewel de meesten
toch maar gewoon kantoorbediende waren.

Daarna onder troosteloze hoeden de vrouwen,
in het volle ornaat van de trieste frigiditeit
die recht op een stoel in de hemel geeft.

Maar waarom reed daarachter nu dat rode autootje
met die luidzingende chinees?

Analyse

Een anekdotisch en ironisch verslagje van een begrafenistoet in zwaar christelijke kring, wat je bv meken aan de kleding en aan de beschrijving van de sfeer: de aartsvaderlijke uitstraling van de mannenbroeders, de naargeestige kilheid van de vrouwen. Hun leven in alles gericht op de hemel.
Dit samengevat met de woorden van Job: *De Heere heeft gegeven, en de Heere heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd* (Job 1.21).

Tsja, maar wat doet die zingende Chinees daar nu? God mag het weten...!

4

Das alte Königsberg 1

Op het voorplein van de universiteit
een nu (maar wat is nu?)[a] *verdroogde fontein,*
en daar vlakbij onder de bomen de grafsteen
van Aegidius Ernest Hunnius, zoon van enz, enz,

die op 14 mei 1634 door het wrede wapen
van een nutteloos mens verwond werd
en op de 21ste van dezelfde maand onder voortdurend
aanroepen van zijn Verlosser om 1 uur 's middags
in de ouderdom van 19 jaar, 4 maanden en 24 dagen
de Schepper zijn ziel teruggaf.[b]

Verwachtend de jongste dag.

Analyse

Koningsbergen, stad gesticht in 1255, was vijf eeuwen lang een politiek, economisch en cultureel centrum in het Oosten van het Duitse Rijk. Aan het einde van WO II werd de stad in de as gelegd.

Aegidius Hunnius treedt als student theologie in de voetsporen van zijn vader (1585-1643) en zijn grootvader (1550-1603), beiden vooraanstaande Lutherse hoogleraren.

---

[a] *Maar wat is nu?* Een terechte vraag: *nu* is een ongrijpbaar begrip. Zo gauw je het denkt of het uitspreekt, is het al voorbij.

[b] Het is de vraag of de gedetailleerde data niet uit de koker van de dichter komen. Nergens zijn ze waar dan ook terug te vinden.

De overval op Aegidius en zijn dood hebben sterk de aandacht getrokken omdat zijn vader rector magnificus (‘Superintendent’) is van de universiteit. Daarom ook de rustieke plaats waar het graf ligt en de gedetailleerde opsomming van de data. Het is me dan ook een hele belevenis.

De vrome omlijsting is van die tijd, maar ze benadrukt ook dat Aegidius een dienaar in de Heer wilde worden of, wat meer voor de hand ligt, een beroemde professor, zoals die er meer zijn in de familie.

4

Das alte Königsberg 2

Trouwens het eeuwfeest van de Königsbergse universiteit was ook een hele belevenis.

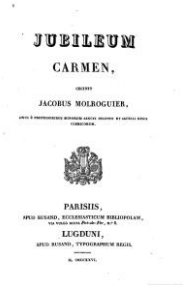
– Niet alleen dat wij allen zeer dronken waren, maar ook hoorden wij professorale toespraken
in het Grieks, het Hebreeuws, het Chaldees en het Syrisch.[a]

Verder was er een jubileumscarmen,[b]
vervaardigd door de toenmalige Professor in de Dichtkunst:
dr. Piet Calissius.

---

[a] *En als de dag van het Pinksterfeest vervuld werd, waren zij allen eendrachtelijk bijeen. En er geschiedde haastelijk uit den hemel een geluid, gelijk als van een geweldigen, gedreven wind, en vervulde het gehele huis, waar zij zaten. En van hen werden gezien verdeelde tongen als van vuur, en het zat op een iegelijk van hen. En zij werden allen vervuld met den Heiligen Geest, en begonnen te spreken met andere talen, zoals de Geest hun gaf uit te spreken* (Handelingen 2 1-5).

[b] *Carmen* betekent hier *gedicht.* 'Jubileum Carmen' is trouwens een boek uit 1828, geschreven door de baron *Jacques Molroguier* uit 1826.

JUBILEUM

CARMEN,

JACOBUS MOLROGUIER,

PARISIIS,

LUGDUNI,

Analyse

De *Universitas Albertina w*erd gesticht in 1544, het (uitbundige) eeuwfeest zou dan hebben moeten plaatsvinden in 1944 (!!), aan het einde van WO.

Het gedachtestreepje geeft aan dat de dichter afdwaalt. Hij is dronken en hoort in deze toestand hooggestemde toespraakjes, uitgesproken in vreemde talen. Vaag herinnert hij zich ook dat Piet Calis een jubileumgedicht voorlas.[a] Maar om welk jubileum het nu werkelijk gaat, wordt ook al niet duidelijk. Roes en werkelijkheid lopen in elkaar over.

[a] Naar aanleiding van diens debuutbundel ('Tant pis pour le clown') typeert Piet Calis het werk van de dichter Waskowsky als *grillig en soms grollig.* Vandaar het *Professor dr. Piet Callisius* dat -terecht- nogal ironisch en geringschattend klinkt.

5

Salt peanuts

Toen ik vanmorgen wakker werd, dacht ik,
dacht ik oorverdovend:
Salt Peanuts! Salt Peanuts!
M.i. was dit een opmerkelijke gebeurtenis
die grensde aan een satori.
Salt Peanuts! Salt Peanuts!

Kant bijv. -Mein lieber Herr Immanuel Kant-
zou dit nooit gepresteerd hebben.
(an early morning in the universe
and a dam cold one too)
Hij was een lieve oude vogelverschrikker
op wie men de klok gelijk kon zetten.
Salt Peanuts! Salt Peanuts!

Bijzonder gevaarlijk was dat! Al die kosters
van Königsberg, die over de torentransen hingen
om de klokken op Kant te zetten.
Er zijn er honderden mee doodgevallen,
vanuit het kategorisch imperatief [a]
op hun naakte verdommenis gepleurd.
Salt Peanuts! Salt Peanuts!

En summa,[b] *Meine Hersschaften, toen ik vanmorgen*
wakker werd,
Salt Peanuts! Salt Peanuts!
rook mijn bed naar een lief klein meisje,
naar onze leugens, grote en kleine,
naar één enkel ogenblik van begrijpen,
één ogenblik of eeuwigheid
waarin het heelal en mijn buurman achter het hardboard
hun adem inhielden en misschien wel stikten.
Salt Peanuts! Salt Peanuts!

---

[a] *Categorische imperatief* hier in de betekenis van een onvoorwaardelijk gebod met algemene geldigheid: het kan niet anders, het moest zo wel gebeuren.

[b] Een summa is een onderdeel van middeleeuwse, scholastieke verhandelingen. Het biedt een zelfstandige uitwerking van een onderwerp, dit naast een conclusie van het voorafgaande.

En ik bedacht hoe goed het was, dat later de Koning
ten strengste had verboden
om de klokken op Kant gelijk te zetten.
Salt Peanuts! Salt Peanuts!

Analyse

Salt Peanuts is een bebopnummer uit 1943, gecomponeerd door Dizzy Gillespie en Kenny Clarke. Het wordt ook -maar ten onrechte- toegeschreven aan Charley Parker.[a]
De stem wordt hier zuiver als klank gebruikt, de titel is geen verwijzing naar de alledaagse werkelijkheid.[b]

Bij het ontwaken -meent de dichter- dreunt het *Salt Peanuts* nog na. Voor hem bijna een moment van inzicht en verlichting (‘satori’).

Dit ligt heel anders bij Kant, de man van de punctualiteit die al lang aan het werk zou zijn geweest. Altijd vroeg op, hoe koud het ook is.[c]
Op hem kan je de klok gelijk zetten. Regelmaat en tijd geven structuur aan je leven. *Ordnung muss sein.*

---

[a] Zie YouTube, naast de Wikipedia.

[b] *The original lyrics have no exophoric meaning. Instead, they are a skat/bebop vocal which matches the octave note interval played predominantly throughout the song.* Wikipedia. Dit geldt ook voor het *Peanuts! Peanuts!* Dit geeft een nadrukkelijke ordening aan binnen het gedicht.

[c] *An early morning in the universe and a damned cold one too.* Een wel heel zijdelingse opmerking, die zo te zien nergens op slaat. In feite laat de dichter je in de kou staan.

Terzijde: *Universe* zou indirect kunnen slaan op de omvattendheid van Kants werk (dat ook een revolutionaire studie over het heelal omvat).

Hoe levensgevaarlijk dit kan zijn, ontdekken -eenmaal ontmaskerd (‘naakt’)- de kosters van Königsberg.

Kant weet de grenzen ook elders op scherp te zetten en dit zonder voorbehoud: liegen is liegen en niets anders, ook al zou je er een leven mee kunnen redden.[a] Zo doorziet hij niet dat jokken (of vleierij) het leven juist leefbaar kunnen maken.[b] De speelse zotheid van alledag staat tegenover de ware, strenge zotheid van wijsbegeerte en ethiek.
En daarmee is Kant het prototype van de moderne, verlichte denker, een vogelverschrikker die je op stang jaagt en je duidelijk voor de gek houdt.

Met het *Salt Peanuts* in zijn achterhoofd ligt de dichter nog steeds lekker warm onder de dekens wat na te soezen in een ochtendlijke toestand tussen slaap en waken, tussen droom en werkelijkheid,[c] een toestand die hij associeert met de geur van een klein meisje.[d]
Voor hem een moment van begrip, inzicht en verlichting, alles valt op zijn plaats, hij beleeft de eeuwigheid in één moment van adembenemende stilte.
Dit misschien gekoppeld aan een knagend geweten: houdt hij zichzelf niet voor de gek. Maar dat doet er volgens hem niet meer toe.

---

[a] Ook hier de categorische imperatief, maar nu in specifiek Kantiaanse betekenis.

[b] Er bestaat, zoals de dichter iets later stelt, een verschil tussen grote en kleine leugens. Een onderscheid waar Kant niet aan wil.

[c] In de serie *Blacklist* vergelijkt Reddington, de hoofdpersoon, deze toestand met die waarin een kind verkeert: ontspannen, spontaan en associatief.

[d] Er hangt een vaag erotische sfeer rond dit ochtendlijke moment. De dichter heeft de geur van een klein lief meisje om zich heen, maar vanuit welke context dit wordt opgemerkt, is niet duidelijk. In het zinnelijke *Cecilia*, is er trouwens uitdrukkelijk sprake van *kleine borsten.*

Al met al is het maar goed dat de koning uiteindelijk de kosters verbiedt om de tijd op Kant af te stellen. Tijd is streng en stuurt je.

6

Archeoloog

Hij is niet gelukkig, nu langzaam,
na jaren voorbereiding, zijn handen
de bedolven stad bevrijden.

Kranten en vakbladen
zullen over zijn vondsten juichen
maar hij is niet gelukkig.

Oude vormen van wanhoop, de resten van het leven
dat hij aarzelend blootlegt, vullen zijn hart.

1200 jaar voor Christus sterft hij dan
bij de verwoesting van Mycene.

Analyse

Het rijk van Mycene was tot aan zijn ondergang (1174 v. Chr.) twee eeuwen lang, zowel militair als cultureel, een dominante macht in het middellandse zee-

gebied.

De archeoloog is Heinrich Schliemann. Deze deed in de periode tussen 1874 en 1876 belangwekkende opgravingen in Mycene. Vóór die tijd ontdekte hij (in 1871) bij Hisarlik (Turkije) de stad Troje.

De archeoloog gaat zo in zijn werk op dat hij zich volledig identificeert met wat er uit de brokstukken boven komt: de verwoesting van de stad, de wanhoop over de catastrofe die zich er voltrok. Toen ook is hij gestorven.

7

Sans teeth, sans eyes...

Toen in 1781 het paradijs
eindelijk te klein was geworden,
(er was al eeuwen lang kritiek op het werk
van de totaal incompetente ballotagecommissie)
verkleinde God de zaligen zover
dat de hele hemel in zijn vestzakje ging.
(God, die zoals men weet,
zelf niet groter is dan 1 m 23)

En zo werden toen miljarden doden
minder dan het ritselen van een enkel blad,
minder dan een glimlach.

Analyse

De titel verwijst naar het einde van het betoog van Jaques in Shakespeare's *As you like it:* het menselijk leven begint en eindigt als dat van een kind, in volkomen vergetelheid, ontdaan van iedere zintuiglijke waarneming:

And one man in his time plays many parts,
His acts being seven ages ./.
Last scene of all,
That ends this strange eventful history,
Is second childishness and mere oblivion,
Sans teeth, sans eyes, sans taste, sans everything.

1781

-Dit jaar is eigenlijk alleen maar een bewogen jaar omdat er de facto een einde komt aan de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog.

-Van cultuur-historisch belang is vooral de verschijning van Kants *Kritik der reinen Vernunft.* In deze studie ligt -in tegenstelling tot wat je in eerste instantie zou kunnen vermoeden- de nadruk op het gebruik van het gewone, alledaagse menselijke verstand. Iets waarvan de gedichten in deze bundel zijn doortrokken.

-Verder wordt er 1781 hier en daar nog wat gevochten.

Het jaartal geeft je geen nader inzicht in de inhoud van het gedicht. Dus terug naar Jaques. Bij hem een nuchter mensbeeld: je wordt geboren, je speelt je rollen en verdwijnt weer in het niets. Dat is alles.

Maar goed, wat dan met het idee dat mensen in het paradijs verder kunnen leven, als hun dat tenminste wordt gegund. Dit geeft problemen, omdat er veel te veel van hen door de ballotagecommissie werden toegelaten.
Daarom maakte God het aantal zaligen zoveel kleiner dat de omvang van de hemelruimte erdoor kon worden afgeslankt tot minimale grootte.[a]
Dit betekent wel dat plotseling miljarden doden zullen vervluchtigen en in vergetelheid zullen geraken. En zo ben je weer terug bij Jaques.

[a] God herroept zijn oorspronkelijk lankmoedige beleid. Het wordt hem te veel en hij beperkt het aantal mensen dat toegang krijgt tot de hemel. En dit betekent dat het toelatingsbeleid streng zal moeten worden: hij zal blijkbaar van te voren een keuze moeten maken (predestinatie).

8

Park

Stadspark in de middag
'Ik ben nog maagd'
zegt de achterkant van een eik.

De spreeuwen op het grindpad
schrikken en vliegen weg.
De huisvrouw op de bank,
zij volle chinese godin
haar boezem bloest over en over,
zucht,
en staat op en gaat verder.

Koestert dan traag de rode zon
Een licht ontgoochelend gebeuren.

Analyse

Een struise huisvrouw zucht diep als zij achter een eik[a] de stem hoort van een meisje dat haar vriendje bekent dat zij nog maagd is.[b] Zij luistert ernaar vol zelfbeklag en zit daar, lichamelijk en geestelijk getekend door de tijd.[c]

Een impressie, prachtig diep gekleurd door de twee laatste regels. Niet de huisvrouw speelt de hoofdrol, maar het park. Met een titel als *De zucht* zou het gedicht een andere wending hebben gekregen.

---

[a] Oeroud (Germaans) symbool voor mannelijke kracht, sex en vruchtbaarheid.

[b] Vergelijk *Feest 2.*

[c] De vergelijking *volle Chinese godin* is des dichters, cultuur-historisch is ze moeilijk te plaatsen. Chinese godinnen zijn namelijk nogal slank.

9

Feest 1

Een bloedoud feest[a]
vannacht.
Ik ben het meest
een gelukkig beest
vannacht.

Agamemnon[b]
stoft de voordeur af.

Analyse

Het is gokken: ligt Achilles met Briseïs in bed, terwijl Agamemnon beiden afluistert? Dit past goed in het kader van het verhaal: Agamemnon rooft later immers Briseïs van Achilles. Met grote gevolgen voor de strijd rond Troje.

In dit verband is het belangwekkend dat *afstoffen* (be-)roven kan betekenen. Pikant is het trouwens ook dat *voordeur* in het Bargoens kan verwijzen naar de vagina.[c]

[a] *Bloedoud* in de trant van *bloedlink*: *erg oud, oeroud.* Bloed en beest samen suggereren dat het er nogal wild aan toeging.

[b] Koning van Mycene, aanvoerder van de Hellenen bij het beleg van Troje.

[c] Ook *voor* (‘ploegsnede’) is een woord voor de vagina. Het ploegen van de aarde wordt van jongs af aan gezien als een weerspiegeling van de coïtus.

9.2

Feest

Mijn vagina romantica[a]
je was maagd en heette Maria.[b]

Toen danste ik (noem mij Shiva)
noem hem[c] *een duif in je neer.*

Analyse

Als je het mag geloven gaat het hier om een ontmaagding, die wordt omlijst met een religieus-godsdienstige waas: de bevruchting Maria door de Heilige Geest, die al dansend als Shiva in de gestalte van een duif de Heilige Maagd binnenkomt.

---

[a] *Romantica* in de betekenis van *gevoelvol*, *vol verbeelding*.

[b] Symbolum Nicenum: *Ter wille van ons mensen en van ons behoud is Hij neergedaald uit de hemel en vlees geworden door de Heilige Geest uit de maagd Maria en is een mens geworden.*

[c] Des dichters penis.

10

Cecilia

Vreemd... telkens weer als ik het Credo opzet,
(J.S. Bach: Symbolum Nicenum uit de mis in h-moll)
voel ik je klamme huid, je hoofd dat zich
in mijn arm verschool, omdat ik naar je wou kijken.

Mijn handen strelen je roomse benen, langzaam omhoog
naar je kleine borsten, omhoog en weer terug.

Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae,[a]
en ook Cecilia. - Waarna hobo door Haakon Stotijn.

Analyse

Een herinnering aan de vrijpartij uit het vorige gedicht met ook hier een muzikaal-godsdienstige omlijsting, nu in de vorm van het *Credo* uit Bachs *Hohe Messe.*

De dichter ziet Cecilia als een godsgeschenk.[b] Maar meer ook niet: seksualiteit

---

[a] *Credo in unum Deum*, *patrem omnipotentem*, *factorem coeli et terrae/Ik geloof in één God, de almachtige vader, schepper van hemel en aarde.*

[b] *Cecilia* is een bekende naam in de Nederlandse literatuur. Een eerste gedichtje onder die naam is een liefdesliedje opgetekend in het Wycksaerts *Gents Beiaardboek* (1661-1693).

Langs eenen waterkant,
Ik zag Cecilia komene
Met bloemkens in haar hand,
Zy zag naer haren herder,
Den herder Floriaen.
Die ook zyn schaepkens weydde
Langs dezelfde baen.
(...)

wordt niet, zoals in het Verre Oosten, in de spirituele sfeer getrokken. Het samen spel van de streling van roomse benen met die van de violen uit de *Hohe Messe* is niet meer dan een luchtige provocatie van de goede smaak.

Trouwens bij schaamtevolle sex kijk je elkaar niet in de ogen. Een teken aan de wand? Of gaat het toch om een naïef-kinderlijk gebeuren, waarnaar dan de naam *Cecilia v*erwijst en daarmee naar het suggestieve liedje van Paul van Ostaijen:

Ik zag Cecilia komen
op een zomernacht
twee oren om te horen
twee ogen om te zien
twee handen om te grijpen
en verre vingers tien
(...)

11

Geschiedenis

Toen wij in de slag bij Thermopylae vochten,
(aan mijn zijde: Ajax, Castor en Pollux,

en Odysseus, de sluwe held, die in de kerstnacht
den Gysbrecht van Aemstel schreef)[a]

droeg mijn boezemvriend Socrates een geheel
nieuwe creatie van House of England.

Vooral de lange revers van het jasje en
de korte kuitbroek met strik vielen op.

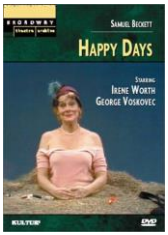
Ik vond het al zo gek. 'Man,' zei ik, 'je zit
toch heus in de verkeerde film.

Ga naar: Zeven gelukkige dagen met Connie,
die Duitsers betalen nog beter ook.' [b]

---

[a] Van 1641-1968 werd de *Gysbrecht* jaarlijks op nieuwjaarsdag uitgevoerd. Vóór die tijd werd het opgevoerd als kerstspel.

[b] *Glückliche Tage* verwijst (ironisch) naar *Happy Days* van Beckett, *Conny* naar de *Conny en Peter*-films, met Conny Froebuss in een hoofdrol, *Zeven dage*n naar een liedje met de titel S*ieben Tage-song*, gezongen door Froebuss.

Zijn droeve filosofengezicht vertoonde één
ogenblik grote blijdschap. Toen echter zuchtte hij:
'De geschiedenis is onverbiddelijk. Ik, Socrates,
heb nu eenmaal bij Thermopylae gevochten.

Wat gebeurd is, is gebeurd.'

Analyse

De titel brengt je op een dwaalspoor. Het gaat in dit gedicht om een droom. Daarin worden gebeurtenissen en voorvallen op een associatieve en een verbrokkelde, vaak onsamenhangende manier beschreven. Historische feiten worden door elkaar gehaspeld en personages worden aan elkaar gekoppeld, personages die elkaar vanuit verschillende tijden toch ontmoeten.
Zo kan een filosoof, samen met twee halfgoden[a] en twee aanvoerders uit de Ilias,[b] bij Thermopylae (480 v. Chr.) de Perzen bestrijden. Hijzelf gekleed als dandy in een pak uit de collectie van het House of England.[c]

Een geschiedenis houdt in eerste instantie in dat er een gebeuren, een voorval uit het verleden wordt verteld of beschreven ('en het geschiedde in die dagen...'). [d]
Ook een mythe en een sprookje zijn geschiedenis, zij geven een gebeuren weer en dit binnen een bepaalde narratieve setting.
Voor een droom geldt dit niet. In die zin houdt de titel een tegenstrijdigheid in.

---

[a] Castor en Pollux.

[b] Odysseus en Ajax.

[c] Indertijd een bekende modezaak met een wat snobistisch, dandyachtig trekje.

[d] *Geschiedenis* kan (ook) worden gedefinieerd als *avontuur, verdichtsel, verhaal(tje) en vertelling*.

Geschiedenis heeft hiernaast ook een specifieke betekenis. Het is het vak waarbinnen wetenschappelijk onderzoek wordt gedaan naar wat er zich in het verleden feitelijk heeft afgespeeld.
In die zin is de geschiedenis onverbiddelijk. Socrates kan niet bij Thermopylae hebben gevochten, omdat hij nog geboren moet worden.
Anders ligt het in de droom, daar kan Socrates vanuit het centrum van Amsterdam zonder bezwaar het tegendeel beweren: *gebeurd is gebeurd*. Een dooddoener in de trant van *zo is het nu eenmaal.* Binnen een droom klopt dit (altijd).

12

Essay

Ze hadden hem nog zo gewaarschuwd: 'play it cool, Orestes. Al die onduidelijke complexen van je zuster zijn echt geen noodlot waard.'

Hij luisterde niet. Broeierig[a] *staarde hij naar Elektra en naar de zonnige heuvels van Argos. Niets zag hij dan de verre marmeren badkamer, waar Blodeuwedd en Gronw volgens een zeer oud gebruik z'n vader hadden afgemaakt. (a mid-summernite's mare)*

Haastig ging hij naar binnen en nam z'n bloed-eigen moeder met z'n zwaard.

Analyse

Een mengeling van droom en mythe, maar dan in de vorm van een nachtmerrie. Heel iets anders dus dan Shakespeare's sprookjesachtige *Midsummer Night's Dream*.

Het noodlot slaat toe. Orestes vermoordt zijn moeder op instigatie van zijn zuster Elektra. Gezien haar psychische gesteldheid een gebeurtenis het noodlot onwaardig: het had allemaal niet mogen gebeuren. Maar ja, wie komt er onder het noodlot uit?

Op de achtergrond Jungs Elektracomplex.[b] Een meisje richt zich, ook seksueel, op haar vader (en haar broer).

---

[a] Sensueel, zwoel, troebel.

[b] Door de dichter terecht *onduidelijk* genoemd. Nog beter zou de term *bedenkelijk* zijn geweest.

De broer van zijn kant heeft dezelfde gevoelens voor zijn moeder en zijn zuster.[a] Met soms incestueuze, zinnelijke mijmeringen en activiteiten (van beide kanten). Daarom het *'play it cool, Orestes.'* Beheers jezelf!

Dat doet hij niet. Hij doodt zijn moeder (Klytaimnestra), maar -verrassend genoeg- niet om haar moord op zijn vader Agamemnon te wreken.

Nee, in Orestes' droom/mijmering wordt de episode naar de toekomst verschoven, naar gebeurtenissen rond *Blodeuwedd en Gronw,* kernfiguren uit de Welsh-Keltische (proto-)geschiedenis. Ook hier wordt een moord gepland, maar deze wordt op het laatste moment voorkomen.[b]
Vanuit dit gezichtspunt hoeft ook de moord op zijn vader niet te worden gewroken. Toch doodt hij zijn moeder in een badkuip.[c]

En zo blijft Elektra over...!

Achteraf wordt het duidelijk dat de titel van het gedicht, zeker gezien de psychoanalytische en dieptepsychologische lading, ironisch is bedoeld en dat in de zin van *zo kan het ook.*

---

[a] Het Oedipuscomplex: Oedipus doodt zijn vader en trouwt met zijn moeder, maar dit dan wel in volstrekte onwetendheid. Van een seksueel-incestueuze context is geen sprake.

[b] *Blodeuwedd en Gronw* beraden een plan om Lieu, de heer van Penllyn en echtgenoot van *Blodeuwedd*, te vermoorden, een plan dat op sprookjesachtige wijze mislukt.

[c] Binnen het kader van het Oedipuscomplex onbegrijpelijk. Oedipus zal zijn moeder niet doden, maar eerder zijn vader, wat in het oorspronkelijke verhaal dan ook gebeurt.

13

Hommage aan Gerard Diels

Een dronken dichter omarmt de maan in
het water - totdat de dood erop volgt,
de dood van de maan in het water,
De dichter leeft verder en na duizenden
jaren blijkt alleen de smaak veranderd.
ik bedoel: Li T'ai-pee dronk wij, [a]
Dylan Thomas whisky, Gerard Diels jenever. [b]

---

[a] Li Tai-pai (698-762), bijnaam Li Taibai, *de onsterfelijke dichter*. Ging zwervend, dronken en dichtend door het leven.

Schenke im Frühling

Sieben Schimmel
Traben
Über Berg und Himmel.
Blütenwind muß Sporen haben.
Vor der Schenke wacht
Eine alte Vettel.
Sieben Herren beugen sich auf ihre silberweißen Sättel.
Sieben sind bedacht:
Frühling, junge Mädchen, guter Wein –
Sieben treten ein,

[b] Gerard Diels (1897-1956), journalist, zakenman, essayist en dichter.

Herinnering

(…)

De wingerd bloeit voor alle lenteluchten
en ieder jaar loopt over 't oude heen. –
Een kluizenaar leeft van gedroogde vruchten.

Ach allen dwalen hunnen weg alleen
van doove sintels en gebluschte zuchten.
De wijn vervloeit, de vaten woekren steen.

Analyse

Ook nu weer het samengaan van dichterschap, drank en dood. De dood mag voor de dichter (en voor de maan) dan onherroepelijk zijn, toch zullen er altijd dichters blijven. Met als hun laatste waarheid de drank, hierin zullen zij, lijkt het, hun inspiratie vinden.

Op de achtergrond speelt de gedachte dat er, hoe je het ook bekijkt, in de loop van de tijd in feite niets is veranderd.

14

Gospelsong

Elke seconde verandert de wereld
men leeft maar en sterft maar
alsof het niets is en misschien is
het ook wel niets dan wat beweging
waardoor de wereld niet verandert.

.

Analyse

Oh happy day, oh happy day,
when Jesus washed my sins
away.

De uitbundigheid en uitgelatenheid bij het zingen van een gospelsong binnen een christelijke gemeenschap staan haaks op de mijmerende gedachte van de dichter. In één zin geeft hij zijn pessimistische visie op de kosmos en op het doelloze leven van mensen daarbinnen.
De wereld bestaat in zijn ogen uit niets anders dan uit één trage, onmerkbare beweging. In filosofische termen vallen het eeuwige, onveranderlijke *Zijn* en het *Worden* (‘panta rhei’) samen in één vervagende beweging, in een bijna onzichtbare rimpeling.
Herakleitos en Parmenides worden met elkaar verzoend.

15

Na het concilie

‘Mais qui donc a tiré l'univers de la nuit?’
vroeg de dichter en hij keek streng de klas rond.

Er viel een stilte en iedereen dacht aan Moos.

Analyse

Maar wie heeft in vredesnaam het heelal uit de nacht tevoorschijn getrokken.

Het motto is de vertaling van de hierboven gegeven slotregel van een gedicht, geschreven door Jules Laforgue (1860-1887),[a] een vooraanstaand, symbolistisch

---

[a] *Curiosités déplacées*

Oui moi, je veux savoir ! Parlez ! pourquoi ces choses ?
Où chercher le Témoin de tout ? Car l’univers
Garde un cœur quelque part en ses métamorphoses !
— Mais nous n’avons qu’un coin des immenses déserts !

Un coin ! et tout là-bas déroulement d’espaces
À l’infini ! Peuples de frères plus heureux !
Qui ne retrouveront pas même, un jour, nos traces
Quand ils voyageront à leur tour par ces lieux !

Et j’interroge encor, fou d’angoisse et de doute !
Car il est une Énigme au moins ! J’attends ! j’attends !
Rien ! J’écoute tomber les heures goutte à goutte.
— Mais je puis mourir ! Moi ! Nul n’attendrit le temps !

Mourir ! n’être plus rien ! Rentrer dans le silence !
Avoir jugé les Cieux et s’en aller sans bruit !
Pour jamais ! sans savoir ! Tout est donc en démence !
— Mais qui donc a tiré l’Univers de la nuit ?

dichter.[a] Het roept de eeuwenoude vraag op naar het ontstaan van het heelal. Het antwoord dat je van de dichter krijgt is cryptisch en ironisch, nogal wiedes dat de klas niet reageert.

Het gedicht van Laforgue doet inhoudelijk sterk denken aan Pascals pessimistische kijk op de erbarmelijke staat waarin mensen verkeren. Hun situatie is zonder enig perspectief, verloren als zij zijn in een hun omvattende, eeuwige, oneindige en zwijgende ruimte.[b, c] Je kunt er volgens Pascal in deze omstandigheden alleen maar op gokken dat de God van Abraham, Izaäk en Jacob uiteindelijk het antwoord is/geeft op alle wanhopige vragen.

Zo'n antwoord komt in het gedicht van Laforgue niet op. Aan het begin is er de nacht en wie het universum aan het licht bracht, blijft een raadsel ('enigma'). De troost die het christelijke *Credo* biedt, gaat aan de dichter voorbij.

Het gedicht is gelezen, de klas wacht af, waarschijnlijk enigszins overdonderd. Zeker als de leraar-dichter de klas ook nog eens bars aankijkt, het gaat blijkbaar om een ernstige kwestie.

---

[a] Over de vraag of Laforgue een symbolistisch dichter is, wordt getwist. Hij moet volgens sommigen eerder als een voorloper worden gezien.

[b] Laforgues : *Mais nous n'avons qu'un coin des immenses déserts !*

[c] *Als ik de verblinding en de ellende van de mens zie, als ik heel het zwijgende heelal aanschouw -die ontzaglijke ruimten-, en de mens zonder licht aan zichzelf overgelaten en als verdwaald in deze uithoek van deze wereld, zonder dat hij weet wie hem daar heeft neergezet, wat hij er is komen doen, wat er na zijn dood van hem zal worden, onbekwaam tot enige kennis, dan slaat de angst mij om het hart* (Pensées fr. 198, fr. 427).

Maar waarom Moos? Zit Moos als joodse jongen wel in de klas?[a] Er heeft zich blijkbaar iets afgespeeld waarvan je de toedracht niet kent, maar dat het iets te maken heeft met het scheppingsverhaal,[b] lijkt duidelijk te zijn.

Moos kan worden genoemd omdat zijn naam naar de geijkte grapjes verwijst waarin hij optreedt met zijn kompaan Sam. Met dan de vraag of het motto eigenlijk niet een Witz is.

Nog verrassender, Moos kan verwijzen naar Mozes en dan eindig je, net zoals Pascal, ergens midden in het OT.

[a] Er staat dat de leerlingen aan Moos dachten, niet dat zij naar hem keken.

[b] Aan het begin van de Thora (en dus ook van het OT) staat: *In den beginne schiep JHWH de hemel en de aarde. De aarde nu was woest en ledig, en duisternis was op den afgrond; en de Geest van JHWH zweefde op de wateren.* Met de vraag of deze benadering valt te rijmen met het motto.

16

Alleen de mens

Na eeuwen schrijven zijn spoetniks
hem eindelijk Copernicus op zijn huid.[a]

Hij, een getekende nu,

angstig wordt hij nu mens,
eenvoudiger dan lang te voren.

Analyse

Als je met een stomp voorwerp op je huid krast, krijg je een allergische reactie in de vorm van galbulten (‘netelroos’), je hebt zo ook de mogelijkheid om op je huid te schrijven.[b]

De komst van de spoetniks bevestigt –op pijnlijke manier- het gelijk van Copernicus. De dichter is een getekende, hij weet dat hij alleen is in het heelal. Angst en opluchting strijden om de voorrang, in ieder geval ziet hij dat het leven nu minder

[a] In zijn letterlijke betekenis (tatoeëren) zou ook *op het lijf geschreven* passen, maar in de figuurlijke betekenis juist niet.

[b] In vaktermen: *symptomatisch dermografisme.*

ingewikkeld is geworden. Geen god en goden meer.

In dit gedicht doorbreekt de dichter de uiteindelijk zakelijke en afstandelijke sfeer die meestal in de gedichten heerst: je voelt een zekere angst en beklemming.

17

Canto 1

Misschien is dit een reisverhaal- de D68
Italië/Rivièra-expres naar Keulen, Basel,
Ventimiglia[a] en Rome staat gereed langs het
eerste perron.

Ook dit seizoen organiseert
de N.R.V.[b] weer vakantiereizen naar Lethe.
PRIMA VERZORGING
1STE KLAS HOTELS
en
ALLES: INCLUSIEF!
'Keleira gajes!'[c] zegt de conducteur en
inderdaad vangt hij geen obool[d] fooi.

Het is nu 3u 45 en we wachten -de laatste
reiziger wordt ontvangen met een vrolijk:
OR SE' GIUNTA, ANIMA FELLA?
(zijt gij daar eindelijk, grimmige ziel?)

En dan spreekt de stem uit de loudspeaker:
'Bitte einsteigen und die Türen schliessen
und Vorsicht bei der Abfahrt. (Dit alles
met een verschrikkelijk mulo-accent)

De deuren worden gesloten en spoedig
vermengen de rijgeluiden
-in rijtuig BC 7016[e]

---

[a] De D68 gaat niet verder dan Ventimiglia.

[b] De Nederlandse Reisvereniging (1906-1999) verzorgde reizen voor mensen met een laag inkomen.

[c] *Klotevolkje.*

[d] Oudgriekse pasmunt. Een obool werd aan de doden meegegeven voor de overtocht over de rivier de Styx op weg naar de Hades om zo de veerman, Charon, geld voor de overtocht te kunnen betalen.

[e] *BC 7016* kwam uit Stockholm (en moest in die tijd twee ponten over!)

o.a. een vlakke plaats[a] *links voor-*
zich met het klapperen der tanden, met
het geweeklaag en gekerm,[b]
over bijv. de gebrekkige ventilatie,
de afschuwelijke stank op de toiletten.

Natuurlijk is dit een reisverhaal-die
nacht vervoerden wij:[c]
25 Zweedsen
2 Deensen
1 Statenloze
2 Nederlandsen
en verreweg de meesten konden hem hebben.[d]

Wanting and willing[e]*-Tiberius de enige*
overlevende stiefzoon. Een aantal mensen
begon zelfs over de zegeningen der
vrijheid te praten.

Maar toen
stierf keizer Augustus (14 n Chr) en
er volgde een tijd van wantrouwen en terreur.
De dochter van Sejanus werd opgehangen en
omdat de doodstraf voor maagden verboden was

---

[a] Bij een vlakke plaats op een treinwiel is de afstand tot het middelpunt van het wiel plaatselijk kleiner dan de rest van het loopvlak van het wiel. Door deze vervorming is de vlakke plaats van het wiel harder dan de rest van het wiel. Een vlakke plaats komt meestal voor op de beide wielen van een wielstel. Een vlakke plaats veroorzaakt ongewenste belastingen die gepaard gaan met een kloppend geluid of zelfs een luid bonken (Wikipedia).

[b] Typisch NTisch jargon.

[c] *Lieten wij ons brengen* (zie Van Dale). Klopt dit niet, dan betekent het dat het treinpersoneel plotseling aan het woord komt. Bovendien is dan de dichter de stateloze.

[d] Twee mogelijkheden: zij konden hem -de stateloze- goed verdragen of zij konden goed tegen de drank.

[e] In het Nederlands zijn *willen* en *wensen* synoniemen, in het Engels is er (blijkbaar) een essentieel verschil tussen beide. Kort geformuleerd: je wenst (‘want’) iets dat nu aanwezig is, je wilt (‘will’) iets dat je alleen nog maar in gedachten hebt.

eerst door de beul verkracht.[a]
Lex dura est-[b]
de grond onder de galg ook.

5 minuten voor Hamburg strompelen er
negen conducteurs uit het rijtuig.
Gulp dicht!
Das recht!
Pet op!
'Heeft u hier gereserveerd mevrouw?'
'Haben Sie vorgemeldet?'

Natuurlijk heeft iedereen besproken.
Niemand en dan ook niemand ontsnapt
-dat is tenminste zeker.[c]

We praten, zingen, schreeuwen en huilen
alleen nog wat...
Lange voorslagen,[d]
zoals in Cantata 125, de alt-aria:[e]

---

[a] Tiberius, stiefzoon van Augustus, wordt de tweede keizer ('princeps') van het Romeinse Rijk. De nieuwe keizer is kundig, een goed diplomaat en een succesvol generaal. Er is dus hoop. Maar het loopt anders, hij keert meer en meer in zichzelf, versombert en gaat zich laaghartig en karakterloos gedragen.
Zo laat hij zijn vriend en vertrouweling, Seianus, ter dood brengen. Deze had veel macht naar zich toegetrokken en regeerde als consul in feite het rijk. Waarschijnlijk terecht verdacht de keizer de consul van een samenzwering tegen hem.
Het onvoorstelbare verhaal over Seianus' dochter is apocrief.

[b] De wet is hard, maar het is nu eenmaal de wet en die moet worden gehoorzaamd, hoe hard het ook valt.

[c] Aan de dood kan niemand ontsnappen! Bovendien loopt de tocht ten einde.

[d] Een voorslag is een versiering in de muziek die aangeeft dat de hoofdnoot voorafgegaan moet worden door een versieringsnoot (Wikipedia).

[e] *Mit Fried und Freud ich fahr dahin...*

Ich will auch mit gebrochnen Augen...[a]

Een barokke versiering van de doodlijke stilte.[b]

Analyse

Er is in het gedicht sprake van twee reizen. Een ik-verteller doet verslag van een treinreis samen met een groep (grotendeels) vrouwelijke passagiers[c] naar Rome[d] en maakt intussen in een droomachtige toestand een tocht naar de doodsrivier de Lethe.
Deze tweeslachtigheid typeert het gedicht. Zo wijzen *obool* en *grimmige ziel* op een mythische context, *conducteur* en *3u 45* tegelijkertijd op de concrete situatie.

De verteller weet aanvankelijk dan ook niet wat er aan de hand is: is er wel sprake van een reisverhaal? Of droomt hij weg? Later zal hij stellen dat het *natuurlijk* om een reisverhaal gaat.

Tijdens de reis met nog dertig anderen in de coupee het gebruikelijke gebeuren: buiten worden waarschuwingen gegeven en deuren gesloten, binnen hoor je het

---

a

Ich will auch mit gebrochnen Augen Nach dir, mein treuer Heiland,
sehn. Wenngleich des Leibes Bau zerbricht, doch fällt mein Herz
und Hoffen nicht. Mein Jesus sieht auf mich im Sterben
und lässet mir kein Leid geschehn.

[b] Elders staat er ‘een *laatste* barokke versiering,’ met een bevestiging van het laatste moment van de dood.

[c] Een probleem: in de coupe zit een enkele man, de stateloze, dus (niet) de ik-verteller.

[d] Rome, voor pelgrims een heilige stad!

gelamenteer over ventilatie, lawaai, zitplaatsen en stank op de toiletten.

En dan weer terug naar de Lethe. Aan de dood kan niemand ontsnappen. Je kunt nog wat praten en zingen, maar uiteindelijk klinkt de muziek van Bach: met de ogen gebroken wacht je de stilte.

Aan de hand van het keizerschap van Tiberius geeft de dichter in een intermezzo kort en bondig zijn kijk op de politiek, dit aan de hand de begrippen vrijheid en recht.
Nu is recht als basis van het sociale leven niet perse hard -ze biedt je meestal voldoende vrijheid-, maar de wetten die eruit voortvloeien zijn dat wel, die moeten worden gehandhaafd.
Bovendien staan vrijheid en recht op vijandige voet met elkaar. Zelfs in een democratische samenleving zie je dit vaak. Je wilt je vrijheid, hoewel eraan je wensen vaak niet kan worden voldaan. Maar goed, daar valt wel mee te leven.
In de tijd van Tiberius heersen terreur en wetteloosheid. En wat dit betekent zie je aan het lot van Seianus' dochter: de wet wordt op misdadige manier gehandhaafd.

17

Canto 2

'*Ich habe verschiedene Jahre hindurch*
meine philosophische Erwägungen auf
alle erdenkliche Seiten gekehrt…'[a]

Toch was hij nauwelijks 5 voet lang[b] *en*[c]
sprak hij met Karoline Keyserling[d] *beslist*
niet over eten.[e]
Van nature scheen dus
Zijne Majesteits alleronderdanigste knecht

---

[a] *Gedurende verschillende jaren heb ik mijn filosofische overwegingen binnenstebuiten gekeerd...*

Het volledige citaat:

Ich habe verschiedene Jahre hindurch meine philosophische Erwägungen auf alle erdenkliche Seiten gekehrt, und bin nach so mancherley Umkippungen, bey welchen ich jederzeit die Qvellen des Irrthums oder der Einsicht in der Art des Verfahrens suchte, endlich dahin gelangt, daß ich mich der Methode versichert halte, die man beobachten muß, wenn man demjenigen Blendwerk des Wissens entgehen will, was da macht, daß man alle Augenblicke glaubt zur Entscheidung gelangt zu seyn, aber eben so oft seinen Weg wieder zurücknehmen muß, und woraus auch die zerstöhrende Uneinigkeit der vermeinten Philosophen entspringt; weil gar kein gemeines Richtmaas da ist ihre Bemühungen einstimmig zu machen (Akademie-Ausgabe X: 055-056).

[b] Zo'n één meter vijftig. Hij was dus niet geschikt om astronaut te worden, want daar moet je tussen één meter 70 en één meter 80 lang zijn.

[c] Het *toch* dat het eerste en tweede triplet verbindt, slaat nergens op, bovendien is de samenhang tussen *toch* en *en* in het tweede triplet ondoorzichtig. Het heeft er de schijn van dat er regels tussenuit zijn gevallen.

[d] Gravin Caroline von Keyserling (1727-1791) publiceerde -weliswaar onder pseudoniem- vele vertalingen en essays over wetenschappelijke onderwerpen. Zij was dan ook erelid van de Pruisische Academie van Beeldende Kunsten in Berlijn.
In haar paleis te Koningsbergen hield zij een literaire salon, waar zij vele befaamde gasten ontving, waaronder Kant.

[e] Binnen een andere context zou de opmerking over het eten erotisch-suggestief kunnen klinken. Hier wordt benadrukt dat de gravin intellectueel de evenknie is van Kant

IMMANUEL KANT
niet voorbestemd om cosmonaut te worden.[a]

Hij droeg een kleine driekantige hoed
een blonde witgepoederde pruik en
een overhemd met boorden en manchetten.
Verder een met zijde gevoerde das, kousen
en schoenen met zilveren gespen
en ook nog een degen.

'Ik heb nog nooit zo'n belachelijk ruimte-
pak gezien,' zei generaal Ahuramazda[b] *van*
de raketbasis Cape Kennedy, 'maar als
de Koning schrijft...

31 maart 1770 - dat Wij Magister Kant
vanwege de ons aangeprezen vlijt (hij stond
altijd om 5 uur op) en kunde van
dezelfde, alsmede in het bijzonder zijn
grondige geleerdheid, heden tot
ruimtevaarder 1ste klas, oftewel
1ste klas ruimtevaarder benoemen -

... dan zullen wij onmiddellijk met
de count-down beginnen'

Eine friedliche und gerade meiner
Bedürfnis angemessene Situation ist
alles was ich gewünscht hebe. Alle

---

[a] Kant staat met Schwedenborg en Laplace aan het begin van het wetenschappelijke onderzoek naar het ontstaan van het heelal. Zijn studie stamt uit 1755.
Of hij ook dit heelal zou kunnen/willen binnengaan, betwijfelt de dichter. Daar is hij duidelijk het type niet voor.

[b] Ahuramazdâ (later: Ohrmazd) is de oppergod van het zoroastrisme, de oorspronkelijke godsdienst van het oude Perzië. Hij is de god van licht, zon en vuur. In deze tijd zou hij daarmee vast ook de god van de ruimtevaart zijn geworden. Bovendien is hij de God van de wijsheid, en daarmee van de wijsbegeerte.

Veränderung macht mich bange. [a]
(brief 121 aan Markus Herz)

In der That wurde es mir schwer, die
Methode zu ersinnen nach welcher ich
meine Gedanken einzukleiden hätte.
Es schien mir also am rathsamsten dass
ich über mich selbst zuerst spottete… [b]
(brief 37 aan M. Mendelsohn)

Nach so mancherley Umkippungen bei
welchen ich jederzeit
die Quellen des Irrthums suchte… [c]
(brief 32 aan J.H. Lambert)

Vanaf 1803 verliest zijn ruimteschip
echter hoogte en begint te verbranden.
Kant eet dan alleen nog maar brood met
boter en kaas. [d]

Tenslotte schakelt hij de zender in en
vraagt instructies.
Hallo Probepersonal! [e] *Was*
soll ich tun?

Lange tijd hoort hij niets - maar dan komt
de generaal zelf aan het toestel.
Hallo Kant! Sprechen Sie
mir langsam nach:
VATER UNSER…

---

[a] *Een vredige situatie die precies past bij mijn behoeften, is alles wat ik wens. Iedere verandering maakt me bang.*

[b] *In feite werd het moeilijk voor mij om de methode te bedenken waarmee ik mijn gedachten zou hebben moeten inkleden. Het leek me dus het meest verstandig dat ik eerst met mezelf de spot dreef.*

[c] *Na zoveel verschillende wendingen waarin ik altijd op zoek ging naar de bron van de fout.*

[d] Kant stierf in 1804. In zijn laatste jaren ging zijn gezondheid steeds verder achteruit.

[e] Het gaat dus om een experimentele onderneming, waarvan hij een van de proefpersonen is.

Johann G. Hasse heeft nog een aantal
vieze bakken van hem opgetekend [a]
(in: Merkwürdige Äusserungen
Kant's Königsberg 1804, blz. 32-55)

Analyse

Uit de citaten blijkt dat Kant een kritische instelling heeft en steeds op zoek is naar fouten in zijn overwegingen. Twijfel, maar ook zelfspot kenmerkt hem, aan de andere kant houdt hij bepaald niet van veranderingen, hij zoekt eerder zijn rust. Niet dat hij niet actief was, hij is op veel wetenschappelijke en wijsgerige terreinen bezig. In die zin kan men zelfs zeggen dat hij een hoogvlieger is, een man met aspiraties. Maar voor astronaut is hij ietwat te klein en een ruimteavontuur zou bovendien de rust veel te veel verstoren.
Toch gaat hij. Benoemd door de koning. Als het experiment dan volledig uit de hand loopt, vraagt hij de basis om raad. Generaal Ahuramazda, de leider van het ruimte-experiment, verzoekt hem dan -ironisch genoeg- om samen met hem te midden van de vlammen het *Onze Vader* mee te bidden. Ironisch ook omdat

[a] Dat valt wel mee (of juist tegen).

Ahuramazda zelf een god is en omdat Kants godsgeloof niet verder gaat dan het deïsme.

17

Canto 3

As we marched down...
Er werd toen nergens meer gevochten, schrijft
Tacitus. Alleen nog een oorlogje tegen
de Duitsers (15 jaar na Chr.) en dat was om
de nederlaag van P. Quintilius Varus te wreken.[a]

Het leger der levenden (onder Germanicus) was
gekomen om de doden te begraven - zes jaar
na de slachting of misschien ook wel na
zes jaar slachting. Het Teutoburgerwoud lag in
elk geval vol lijken - we moesten bulldozers
gebruiken om 6 miljoen geraamten op te ruimen.[b]

As we marched down...
Koning Alfonso (791-842)[c] *sloot een pact met Karel*
de Grote en gelukkig ontdekten we toen het graf
van de apostel Jacobus.[d] *We hadden nu een bescherm-*
heilige, die zich o.a. verdienstelijk maakte door
op een wit paard voor de troepen te gaan rijden.

---

[a] De Romeinse veldheer Publius Quinctilius Varus lijdt in de buurt van het dorp Kalkriese bij Bramsche (dus niet in het Teutoburger Woud) tijdens een vierdaagse strijd een vernietigende nederlaag tegen de Germanen. Dezen offeren de gevangen genomen soldaten aan de Goden en laten de lijken van de overigen achter zonder ze te begraven. Het afgehakte hoofd van Varus wordt naar Rome gestuurd. Wraak is dus noodzakelijk.

[b] En zoals in de vorige *Canto* ook hier de overgang naar het heden.

[c] Alfonso II (759-842) bestuurt Asturië, een christelijke oase te midden van een Moorse overmacht en bestrijdt vandaaruit de Moslims met succes. Zelfs weet hij ontvolkte gebieden opnieuw tot leven te brengen. Zijn contacten met Karel de Grote -zelf de dupe van Moorse aanvallen- leiden tot vérgaande samenwerking.

[d] Gedurende deze periode ontstaat de *St.Jacobslegende*. In Compostella wordt door een kluizenaar het graf van de Apostel Jacobus gevonden. Compostella wordt daarna een befaamd bedevaartsoord. Voor de legende: *De St. Jakobslegenden*/De zusters van O.L.V.-Ten Bunteren. Internet.

¡Santiago y cierra España! [a]

We brachten de honden een gevoelige nederlaag toe
- misschien wel bij Guadalajara in maart '37.[b]

As we marched down...
Eerst kwamen Jena, Auerstädt,[c] *Friedland,*[d] *Smolensk,*[e]
Borodino[f]*- maar toen mengde Oostenrijk zich*[g] *in*
het conflict. We trokken op met drie legers:
Het bohemische onder Schwarzenberg, het noordelijke
onder Bernadotte, het Silezische onder Blücher.[h]

---

[a] *Santiago en dichtbij Spanje*! De triomfantelijke kreet van de Spanjaarden na hun overwinning op de moslims (de Moren) in de slag bij Las Navas de Tolosa (1212).

[b] In de slag bij Gualdalajara (8-23 maart 1937) behaalt het volksleger van de republikeinen, gesteund door de XVe Internationale Brigade, de overwinning op de troepen van Franco (en zijn Italiaanse medestanders).
Zie Joris Ivens/Ernest Hemmingway, *The Spanish Earth*, YouTube.

[c] Gedurende de slag bij Jena en die bij Auerstädt brengt Napoleon op één dag (14 oktober 1806) de Pruisische legers een vernietigende nederlaag toe. Een paar jaar later (1809) verslaat hij ook het keizerrijk Oostenrijk (-Hongarije).

[d] Bij Friedland verslaat Napoleon de Russen in 1807 op gevoelige wijze, dit na een aantal cruciale fouten in de oorlogvoering aan Russische kant.

[e] Omgekeerd neemt Napoleon een verkeerde beslissing met zijn plan om -onnodig- de stad Smolensk te belegeren. Een poging die mislukt, omdat de Russen de stad op tijd verlaten om vervolgens de tactiek van de verschroeide aarde toe te passen.

[f] Borodino is een voorstadje van Moskou, waar Napoleon op het nippertje de slag tegen de Russen wint. Het is in feite een Pyrrusoverwinning. Hij moet al weer snel de stad verlaten, omdat ze door de Russen tot één grote vuurzee wordt omgetoverd.

[g] Voor de tweede maal.

[h] Het gaat in feite in eerste instantie om de militaire samenwerking tussen Pruisen, Zweden en Oostenrijk, ieder met een eigen leger. Politiek is de coalitie veel groter en omvat onder meer Spanje, Portugal, het VK en Rusland.

De getekende mens

Bij Leipzig (okt. 1813) versloegen wij de
grootheid van Frankrijk.[a] *La Grandeur*[b] *voor de slechte*
verstaander - bezichtiging van het graf bij
Colomby les deux Eglises[c] *kost tegenwoordig al INF*[d] *20.*

As we marched down...
Om wat voor reden dan ook -panem et circenses,[e]
dwz. geef het volk zo af en toe een oorlog.
De griekse filosoof Parmenides wist het al. (+/- 500
jaar voor Christus) Hij schreef: 'Alleen het
eeuwige bestaat.' Gelukkig maar eigenlijk...[f]

---

[a] Ook *De Grote Volkerenslag* genoemd.

[b] Charles de Gaulle: *La France ne peut être la France sans la grandeur.* Maar Frankrijk op haar beurt kan niet zonder de Grandeur van de Gaulle zelve. Wel iets dat je beweert, als je er niet veel van hebt begrepen.

[c] Woonplaats en graf van De Gaulle. Is een bedevaartsoord geworden.

[d] ?

[e] *Brood en spelen*. Juvenalis:

> *Vroeger verkochten we onze stem aan niemand. Al een hele tijd heeft het volk de macht afgestaan. Het volk benoemde vroeger militaire bevelhebbers, hoge ambtenaren, legioenen, alles. Nu beperkt het volk zichzelf en hoopt alleen nog op twee zaken: brood en spelen* (Wikipedia).

Het schrijnende is dat de dichter ook de oorlog ziet als een schouwspel. En dat -voor deze tijd- dan naast de McDonalds en je TV/IPhone.

[f] Ons leven heeft geen bestaansrecht, vervloeiend als het is.

Analyse

Er wordt nergens meer gevochten... Alleen een oorlogje hier en daar, in sommige gevallen kun je immers niets anders doen dan wraak te nemen.

De geschiedenis van Europa blijkt één grote veldslag te zijn, vol doelloos geweld en gruweldaden (Kalkriese, Auschwitz).
Goed, soms strijd je (Alfonso, De Gaulle) voor je vrijheid tegen despoten als Napoleon (De grote volkerenslag) en Franco (Gualdalajara), maar veel impact heeft dit niet.

Al met al kijk je met zijn allen naar één groot, spannend toneelspel, dat volgens de dichter, gelukkig met de tijd voor eeuwig zal zijn uitgewist.

18

Calcutta 1

Geen boek met geraffineerde foto's,
steenoude heilige mannen met baarden
donkere mooie meisjes, die dansen
op een oogstfeest,
Shiva's met vele armen
en Rama,[a] *die een demon schiet.*

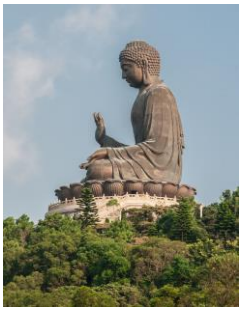
Gautuma Boeddha, hoog
en stil als de wind, de stem der stilte.[a]

Er was iets met de belichtingsmeter
en zoveel miljoenen mensen kwamen voorbij
(460 miljoen om precies te zijn)
dat de uitgekiende compositie
in de zwarte modder van de Hoegli viel.[b]

a

Rama

Verlichte Boeddha

[b] Calcutta ligt aan de rivier de Hoogly/Hugli, ze is haar toegangsweg naar zee.

De getekende mens

Geen lied dit lied van Calcutta,
geen stem deze stem van Calcutta,
geen stad deze stad.

Een klein venijnig probleem,
een feilende casuïstiek.

Analyse

De prachtige glamourfoto's in kunstboeken en toeristische folders, geven een vertekend beeld -een feilende casuïstiek- van de stad Calcutta.[a]
Dat blijkt al gauw, want als ook jij een van die prachtige foto wilt nemen, faalt de belichtingsmeter, de foto's worden donker en ook de snelheid waarmee de tiental miljoenen mensen aan je voorbij trekken, maakt de foto's er niet duidelijker op, ze verdwijnen in een donkerzwart gat. Nee, de stad kan niet worden bezongen, hij is zijn status als stad niet waardig.

---

a

18

Calcutta 2

(Casti connubii)[a]

Onze eigen oosterswijze methoden
van geboortenregeling!

Gelukkig geen moderne dwalingen hier,
geen met de zedenwet strijdige praktijken!

Een gepatenteerde demografische methode
onder lieflijke namen als
sepsis puerperalis[b]
als
longembolie
of t.b.

en niet te vergeten
(hoe ooit te vergeten?)
de honger- de eeuwig onstilbare honger.

Analyse

In India heeft men zo zijn eigen, specifieke methoden van geboortebeperking, wars van alle immorele, moderne methoden.
Overbevolking wordt beperkt door de dood van velen aan allerlei noodlottige ziekten,[c] maar ze wordt op haar beurt weer bevorderd door het ontbreken van veilige vormen van anticonceptie.

---

[a] In de encycliek *Casti Connubii* (1930) keert paus Pius XI -naast een pleidooi voor het monogame huwelijk en de onderworpenheid van de vrouw aan de man- zich fel tegen abortus en anticonceptie.

[b] Een levensbedreigende en zeer besmettelijke infectie van het baarmoederslijmvlies, de kraamvrouwenkoorts.

[c] Goede medische voorzieningen bevorderen juist de groei van de bevolking.

18

Calcutta 3

Toch worden hier in Calcutta
de kinderen op normale manier geboren,

dwz golvend
uit een lichaam vol pijn
uit een vrouw
die tussen haar benen een grote mond opzet.[a]

Analyse

Nu zou je kunnen denken dat de situatie in Calcutta een uitzondering is, maar ook hier worden kinderen op een heel gewone manier op de wereld gezet.

[a] Het is verleidelijk om naast het *opzet* te denken aan *openzet.*

19

Calcutta 4

(een staatsman)

De begrippen waarmee Engeland
in zijn jeugd zijn denken verpestte:
de vooruitgang, de ontwikkeling, de beschaving,
de duizend verdomde
verdomde christelijke naastenliefde.[a]

En hij een staatsman
een regeerder over onmogelijkheden
een renner achter ontstellende feiten.

Als hij nu ook de laatste hongerstatistieken
heeft gelezen, de laatste uitkomsten
van een hopeloos 5-jarenplan,
schudt hij de leugens van zich af.

'Dat er nog velen mogen kreperen,'
denkt hij.

Rechtop staat hij dan, als een boom.

Analyse

Opgevoed in Engeland en grootgebracht met de westerse en christelijke waarden, ziet de staatsman al snel in hoe hopeloos de situatie (in India) is, zeker nu hij weet dat het Vijfjarenplan niets heeft opgeleverd. De honger blijft, de politiek faalt, de idealen en projecten blijken leugens te zijn.
Maar hijzelf zal niet falen, hij doorziet de werkelijkheid en zal doen wat hij als staatsman moet doen. Hij recht de rug.[b]

---

[a] Onbaatzuchtigheid: je doet iets voor een ander zonder dat je er iets voor terugverwacht, zelfs geen bedankje. Je hebt bij wat je doet geen enkel belang. (Maar toch, zeker zul je achteraf een gevoel van voldoening hebben: je hebt gedaan wat je moest doen).

[b] Slaat niet op Nehru of Gandhi, maar meer op de politicus/staatsman in het algemeen.

EXEGESE EN INTERPRETATIE

Men leeft en sterft maar (wat).

Tweeërlei zotheid

Het eerste gedicht geeft direct al aan wat de leidende gedachte achter de bundel is: een strenge, vaste en dogmatische zotheid staat tegenover een luchtige, alledaagse vorm ervan, dit in de trant van een laissez-faire, van een *doe maar gewoon*. Neem het leven zoals het is door er op een ontspannen manier mee om te gaan en eerlijk te zeggen waarop het staat. Gebruik je verstand en laat je niet leiden door vaste, leerstellige waarheden, maar juist door het ongewone en verrassende (1).[a]

Neem de begrafenisstoet van kille mannenbroeders en hun verpieterde vrouwen, gevolgd door die luid lachende Chinees (3).
Of volg in Koningsbergen de ernstige geschiedenis van theologen uit de familie Hunnius (4.1) en plaats die tegenover de uitbundige viering van het eeuwfeest van de universiteit (4.2).

Nog sprekender is de tegenstelling tussen Kants ethische oproep om door dik en dun je verantwoordelijkheid te nemen en de speels-erotische gedachte van de dichter aan een klein meisje bij hem in bed (5).

Tijd is vloeibaar

De wereld om je heen kent geen vastheid (14), je leeft tussen droom en werkelijkheid (5).
Ook kun je de wereld geheel als droom beleven. Heden en verleden gaan in elkaar over (17.1-2), je weet dan eigenlijk niet waar je bent, hier op dit moment in je bed of eertijds in Canossa: *panta rhei* (2).

---

[a] Verwijst naar de gedichten en hun nummering in de Analyse.

Ook de geschiedenis zelf wordt vloeibaar, oorlog en geweld lopen als in één golfstroom vanzelf in elkaar over in één gebeuren. Regelmaat en ordening gaan verloren. Het maakt weinig uit of je nu over Varus of over De Gaulle bericht. Geweld is er wel, een samenhang niet (11).

Existentie

Mensen zijn eenzaam, alleen en angstig, nergens kunnen zij troost vinden (16). Uiteindelijk wachten dood (17.1) en vergetelheid (7). Je wordt geboren, je speelt je rollen en verdwijnt weer in het niets. Dat is alles. Nuchterheid gaat samen met een nihilistische kijk op de dingen.

Dit alles te meer, omdat het joods-christelijke geloof in de kern is aangetast: waar de hemel was, is er nu louter de zwijgende ruimte van Pascals heelal, met de mens als vervreemde ruimtevaarder (16).

Het heden brengt ook al niet veel goeds. *Hier* is, wat er nog aan sociale actie over is, verwaterd en *daar* (in India) is er de politieke (en medische) onmacht van de autoriteiten die armoede en honger niet weten in te dammen (18.1-4).

Geschiedenis

Het pessimisme wordt ondersteund door de geschiedenis, die brengt weinig goeds (11), denk bv aan de moordpartijen tijdens de regering van Tiberius (17.1). Mensen voeren hun oorlogen, slag op slag, de hele Europese geschiedenis door. Oorlog als brood en spelen (17.3).

Niet voor niets ondergaat Schliemann de gebeurtenissen indertijd rond de ondergang van Mycene met een diep gevoel van droefenis (6).

Troost

Gelukkig geven feesten, sex en drank de dichter enige verlichting (4.2). Sex in een wilde (9.1), lieflijke (8, 10) en romantische (9.2) vorm. Drank als roes, maar ook als een allesomvattende bron van creativiteit en inspiratie (2, 13).

Afsluiting

En zo komt er een eind aan een lange tocht ....

BIJLAGEN

1

De anatomische les

Vanmorgen hebben wij in het Wilhelminagasthuis[a]
ter gelegenheid van het jubileum van de Vara
een echte ouwe socialist ontleed.

Het was gek wat er allemaal tevoorschijn kwam:
halfvergane rode vlaggen, strijdliederen,
internationale broederschappen en solidariteit,
AJC[b] een potje poepen[c] en zes geschiedenisboeken
door P. Quack (antiquarisch).[d]

In plaats van de hersenen vonden wij: 'Een ver-
ontrustend rapport over de afnemende belangstel-
ling van de jongere generatie voor het dem. soc.'

---

a

Voorloper van het AMC, indertijd geopend door koningin Wilhelmina.

b *Arbeiders Jeugd Centrale*, de socialistische jeugdorganisatie (1918 - 1959), de jongerenafdeling van SDAP en NVV.

c Onduidelijk of het zou moeten slaan op *poepen* als *neuken* (zoals het woord in het Vlaams nu nog wordt gebruikt).

d H.P.G. Quack (1834-1917), hoogleraar in Utrecht en Amsterdam, directeur van de Nederlandse Bank. Schreef *De Socialisten, personen en stelsels, 1875-97.*

2

Social climbing

Ik las laatst, dat
de arbeiders in hun
ondergoed slapen,
de burgers in pyama
en nog hoger
slaapt men naakt.

Ik wil vooruit
- daarom slaap ik nu
voortaan naakt!

Maar ja ...
kan ik nu eigenlijk nog
wel in de wasbak pissen?

3

Das alte Königsberg 3

(de eerste maagoperatie - 9 juli 1635)

Die dag lag Andreas Grünheide, uit Grünwald
niet ver van Landsberg, stevig op een plank gebonden.

En Daniel Schwalbe, die als tandarts in Pruisen
grote vermaardheid bezat, sneed kundig de maagwand [a]
open.

Toen werd met Gods hulp en een kromme naald
het ingeslikte mes gepakt en de aanwezigen getoond.

'Ja, das ist mein Messer!' rief freudig der Patient.

[a] Ietwat overdreven: Andreas was een messenslikker, van wie het mes *in de hals* was terechtgekomen. Toch was de ingreep medisch gezien een huzarenstukje.

Links de operatie, rechts Andreas' portret erna, het laatste in het Boerhavemuseum te Leiden.

4

Das alte Königsberg 4

Bij het oude Kneiphöfische[a] stadhuis
hangt onder de trap nog steeds de vijzel,
waarmee Johannus Wegner, anno 1550,
op dinsdag na Driekoningen
zijn vader en moeder doodsloeg.[b]

En omdat
Aeschines zegt, dat een staat niets waard is
die geen macht tegen misdadigers bezit,

werd Johannus Wegner door de ganse stad gesleept
en daarna op de Kneiphöfische markt
met gloeiende tangen aan stukken gescheurd.

De beul heette Adam Prang.

---

a

Links: Kneiphof, een stadskern van Königsberg, rechts: het raadhuis.

[b] De gegeven informatie kan niet worden teruggevonden.

5

Not wisely, but too well[a]

Toen Othello voor heel het Haagje - le tout
la Haye, in het zwart verzameld rond de baar-

zichzelf doorstak en op de dode Desdemona viel,
werd haar lichaam één ogenblik weer warm,

en kronkelde op onder hem - heet en wellustig.
Haar stem toen fluisterde zacht en hees:

'Kom, kom in mij, lieve Moor.' Toen bereed Othello
haar nog eenmaal, in één enkele stervende seconde.

Maar hij herinnerde zich haar naam niet meer, noch
haar gezicht en stierf toen van pure schaamte.

Een orkaan van bijval van heel het Haagje, maar
achter het doek een grote consternatie.

'Hij is dood! Subliem! Schei uit, hij is werkelijk
dood!' riepen stomverbaasd de acteurs.

'Stop it' schreeuwde nerveus de regisseur,
'we spelen Shakespeare en geen Pirandello.'

'Maar hij is werkelijk dood,' zei treurig Desdemona,
'en zojuist heb nog zo zalig met hem gevreeën.'[b]

[a] Othello in de vijfde akte, scene 2. Hiermee geeft hij aan dat hij echt van Desdemona heeft gehouden, maar dit op een niet al te handige manier.

[b] In Shakespeare's *Othello* pleegt de hoofdpersoon zelfmoord nadat hij al eerder Desdemona, die hij verdenkt van ontrouw, heeft gedood.

Analyse

Op het Haagse toneel heeft de acteur, die Othello speelt, in een flits nog seks met zijn tegenspeelster Desdemona. In zijn gedachten is het een opwindende belevenis, die blijkbaar door haar ook zo wordt beleefd. Het publiek merkt hier niets van. Dan sterft de acteur uit schaamte omdat hij in gedachten Desdemona puur als seksobject heeft beschouwd.

In Pirandello's stuk *Zes personages op zoek naar een auteur* (1921) speelt de vertelling zich geheel af op het toneel. Een meisje verdrinkt en een jongetje schiet zichzelf dood. Dan komt de vader met het lijkje van het jongetje het toneel oplopen en roept dat het jongetje niet werkelijk dood is, wat de anderen ook mogen hebben beweerd.
In feite is de jongen dan ook niet dood, maar binnen het stuk geeft de scene wel problemen.

Subtieler is de plot van Ruggero Leoncavallo's opera *I Pagliacci*. Hierin doodt Cano, de hoofdpersoon zijn rivaal/tegenstander. Maar personage en acteur blijken plotseling één te zijn: ook in werkelijkheid doodt de acteur met opzet op het toneel zijn medespeler.

Het gedicht zelf doet geforceerd aan en weet de juiste toon niet te vinden.[a]

[a] Dit in tegenstelling tot de kijk van Komrij die dit gedicht juist in zijn bloemlezing (III, blz. 898) heeft opgenomen.